

Безручко О.В.

кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор КиМУ, завідувач кафедри кіно-
телемистецтва, заст. директора Інституту
телебачення, кіно і театру,
Київський міжнародний університет

**ПЕДАГОГІЧНА І ТВОРЧА
ДІЯЛЬНІСТЬ Г.В. АЛЕКСАНДРОВА
У ТРИДЦЯТИХ РОКАХ ХХ СТ.**

Анотація. У статті досліджується педагогічна і творча діяльність відомого режисера музичних кінокомедій Григорія Васильовича Александрова (справжнє прізвище Мармоненко) у тридцятих роках ХХ ст. в Московському державному інституті кінематографії і Київському державному інституті кінематографії.

Ключові слова: Григорій Александров, Сергій Ейзенштейн, кіноосвіта, кінорежисер, Московський державний інститут кінематографії, Київський державний інститут кінематографії.

Аннотация. Безручко А.В. Педагогическая и творческая деятельность Г.В.Александрова в 30-тые годы ХХ ст. В статье исследуется педагогическая и творческая деятельность известного режиссера музыкальных кинокомедий Григория Васильевича Александрова (настоящая фамилия Мармоненко) в тридцатых годах ХХ ст. в Московском государственном институте кинематографии и Киевском государственном институте кинематографии.

Ключевые слова: Григорий Александров, Сергей Ейзенштейн, кинообразование, кинорежиссер, Московский государственный институт кинематографии, Киевский государственный институт кинематографии.

The annotation. Bezruchko O.V. The pedagogical and creative activity of G.V. Aleksandrov in 30-th years XX century. In the article pedagogical and creative activity of the famous director of musical comedy movies Grigoriy V. Aleksandrov (real last name of Marmonenko) is investigated in the thirtieth years of XX century in the Moscow state institute of cinematography and Kyiv state institute of cinematography.

Keywords: Grigoriy Aleksandrov, Sergiy Eyzenshteyn, cinemaeducation, film director, Moscow state institute of cinematography, Kyiv state institute of cinematography.

Надійшла до редакції 07.02.2011

Постановка проблеми. Творча і людська доля Григорія Васильовича Александрова (10 (23).01.1903, Єкатеринбург – 16.12.1983, Москва) (справжнє прізвище Мармоненко) майже півтора десятка років була тісно пов'язана із найкращим режисером усіх часів, теоретиком кіно, драматургом, кінопедагогом, заслуженим діячем мистецтв (1935), професором (1937), доктором мистецтвознавства (1939), лауреатом двох Сталінських (державних) премій (1941, 1946) Сергієм Михайловичем Ейзенштейном (10 (22).01.1898, Рига – 11.02.1948, Москва). Про їхню роботу над «Панцерником “Потьомкіним”» написано багато спогадів і наукових розвідок. Детально проаналізована самостійна робота Александрова над улюбленими фільмами Сталіна і радянських глядачів – «Веселими хлоп'ятами», «Цирком», «Волгою-Волгою» тощо, проте фактично не досліджена кінопедагогічна діяльність митця.

Науковим завданням цієї статті стає вивчення передумов, специфіки педагогічної діяльності Г.В. Александрова у Московському державному інституті кінематографії (МДІК) і Київському державному інституті кінематографії (КДІК) у 1932–1934 роках та причини залишення викладання у студентів-кінорежисерів майстерні С.М. Ейзенштейна.

Для досягнення цього були опрацьовані Центральний державний архів вищих органів влади та управління (ЦДАВО) України, архів-музей Національної кіностудії художніх фільмів Олександра Довженка, архів Всеросійського державного університету кінематографії (ВДІК) ім. С.А. Герасимова, кабінет історії вітчизняного кіно ВДІК, приватні архіви, тогочасну фахову пресу, спогади самого Г. Александрова [1], твори і спогади С.М. Ейзенштейна [11], наукові роботи кінознавців [4, 8, 9], спогади студентів Московського кіноінституту Н. Любошиця [5], М. Левицького [10], Г. Ліпшиця та М. Вінярського [2] тощо.

Результати дослідження. Дружба Григорія Александрова і Сергія Ейзенштейна почалася 1921 року у Московському першому робітничому театрі Пролеткульту. За однією з версій, вони познайомилися за досить кумедних обставин – Александров намагався поцупити шматок хліба, не досить ретельно схований Ейзенштейном на обід. Невдовзі молодий актор Григорій Александров грав роль Глумова в поставленій режисером Сергієм Ейзенштейном новаторській, експериментальній виставі «Мудрець» за мотивами п'єси О. Островського «На будь-якого мудреця доволі простоти». У ній були використані ексцентрика і циркові трюки, вправно виконані Александровим.

В подальшому протягом більше ніж півтора десятка років їхні долі були тісно пов'язані: спочатку в театрі, а потім і кінематографі. Разом вони працювали в Радянському Союзі над «Страйком» (інші назви «Чортове гніздо», «Історія страйку») (1924), «Панцерником “Потьомкіним”» (назва задуму «1905 рік») (1925), «Жовтнем» (назва задуму «Десять днів, які потрясли світ» (1927), «Старим і новим» («Генеральна лінія») (1929), а потім з 1929 року разом

з незмінним оператором всіх їхніх фільмів Едуардом Казимировичем Тіссе (13.04.1897, Рига – 18.11.1961, Москва) відправилися в трирічне закордонне відрядження. У Франції вони зняли «Сентиментальний романс» (французька оригінальна назва – *Le Romance sentimentale*) (1930) та намагалися запуститися з «Американською трагедією» за Т. Драйзером у Сполучених Штатах Америки.

Під час поїздки до Сполучених Штатів Мексики майстри зняли документальний фільм про Мексику «Землетрус в Оахаке» і на кошти письменника Е. Сінклера працювали над фільмом «Віва, Мексіка!» (іспанська оригінальна назва – *¡Que viva México!*) (1931), який з багатьох причин не вдалося завершити.

У 1979 році Григорій Александров із знятого матеріалу все ж змонтував цей фільм «Віва, Мексіка!», який на Московському міжнародному кінофестивалі отримав почесний приз «За видатне і нескороминуще значення для розвитку світового кіномистецтва».

1932 року видатних майстрів, які три роки набували досвід звукового фільму за кордоном, запросили передавати його у Московський державний інститут кінематографії (МДІК), організований 1930 року на базі Московського державного технікуму кінематографії (МДТК).

Потрібно відзначити, що Г. Александров повернувся в СРСР трохи пізніше С. Ейзенштейна і Е. Тіссе, оскільки монтував для західного глядача пропагандистський фільм про радянську п'ятирічку.

10 серпня 1932 року дирекцією МДІКу була призначена приймальна комісія по режисерському факультету. Головою комісією Вардамов, до складу комісії входили представник від інститутських членів ВКП (б) – Котіхін, ВЛКСМ – Лукінський, профсоюзної організації – Супатілін.

Останніми в наказі по Московському кіноінституту йшли власне професіонали – кінорежисери, які викладали і мали майстерні в цьому навчальному закладі, директори кіностудій тощо: Лев Володимирович Кулешов (13.01.1899, Тамбов – 29.03.1970, Москва), Абрам Матвійович Роом (28.06.1894, Вільно – 26.07.1976, Москва), Всеволод Іларіонович Пудовкін (28.02.1893, Пенза – 30.06.1953, Дубулти, Латвія), Олександр Юхимович Розумний (01.05.1891, місто Елісаветград (нині – Кіровоград) – 16.11.1972, Москва), Іван Іванович Мутанов (03.08.1903, сіло Никольське, Астраханська область – 07.10.1971), Сафронов, Ухтілін (напряма – хронікальне кіно).

Були в цій приймальній комісії і два видатні кінорежисери, які набирали майстерню у 1932 році – С.М. Ейзенштейн і Г.В. Александров [7].

Після повернення із закордонного відрядження С.В. Ейзенштейн планував залучати свого незмінного товариша і помічника у всіх творчих проектах Г.В. Александрова до педагогічної роботи у МДІКу, внаслідок чого він і потрапив до складу приймальної комісії, а потім деякий час займався педагогічною діяльністю в Московському кіноінституті.

Підтвердженням цьому є спогади одного із студентів Натана Любошиця, який серед видатних

кінематографістів, які викладали у них, згадував й Григорія Александрова, який «розробляв з нами режисерський сценарій» [5].

Паралельно з педагогічною роботою у МДІКу Г. Александров, за особистим наказом Сталіна, зняв пропагандистський фільм «Інтернаціонал», що возвеличував сталінську політику.

У 1932–1933 навчальному році, окрім педагогічної роботи в Москві, С.М. Ейзенштейн і Г.В. Александров приїздили із майстер-класами до Київської кінофабрики (тепер Київська національна кіностудія художніх фільмів імені Олександра Довженка) і Київського державного інституту кінематографії (КДІК).

У розділі книжки «Кіноосвіта в Україні (перша третина ХХ століття)», присвяченій КДІКу, Р. Росляк зазначав: «З Москви приїжджали С. Ейзенштейн (читав в основному лекції про монтаж) з Г. Александровим. Коли таке відбувалося, студенти всіх відділів збиралися разом в актовому залі» [8, с. 160]. В його роботі багато посилянь, в тому числі й архівних, але це твердження він не підкріпив жодним посиланням. Скоріш за все, джерелом цього твердження були спогади Фелі Мей, зазначені в його дисертаційній роботі, на базі якої й була написана книжка.

Після отримання Україною незалежності колишня студентка сценарного факультету КДІКу Ф.І. Мей у спогадах, записаних на відеокамеру відомою українською кінознавкою В.Р. Слободян, згадувала, що до кіноінституту Сергій Ейзенштейн інколи приїздив з Григорієм Александровим [6].

Вдвох ці майстри могли приїздити до Київського кіноінституту лише до початку 1934 року. Після цього відбувся розрив між цими видатними радянськими режисерами.

Визнаний історик Національної кіностудії художніх фільмів імені Олександра Довженка М.О. Фількевич у своїй книжці «Сторінки нашої історії» писав, що Ейзенштейн приїздив з майстер-класами до КДІКу [9].

Про Александрова згадок у нього не було. Тобто, таких майстер-класів могло бути декілька – Александрова з Ейзенштейном в період 1932–1934 рр., та самостійних ейзенштейнівських після 1934 року.

Проаналізуємо, чому відбувся розрив цього відомого і досить успішного творчого тандему. Як згадував Г. Александров у своїй книжці «Епоха і кіно», восени 1932 року відбулося засідання, на якому були присутні найкращі радянські режисери і сценаристи. Партія поставила завдання зробити якісні кінокомедії, яких не вистачало радянському глядачу.

На заклик керівництва відгукнулися Іван Александрович Пир'єв (17.11.1901, с. Камінь-на-Обі, Алтай – 07.02.1968, Москва), Олександр Петрович Довженко (11.9.1894, с. Сосниця, Чернігівська губернія, Україна – 25.11.1956, Москва), Григорій Михайлович Козинцев (22.03.1905, Київ – 11.05.1973, Ленінград), Ілля Захарович Трауберг (20.11.1905, Одеса – 18.12.1948) та ін.

Не міг залишатися осторонь й С.М. Ейзенштейн, який написав сценарій комедійного фільму «М.М.М.»

що означало Максим Максимович Максимов, якого повинен був грати Максим Максимович Штраух (23.02.1900, Москва – 03.01.1974, Москва).

Головний герой цього фільму потрапляв до Київської Русі, а бояри опинялися в сучасній Москві. «Це, за думкою Сергія Михайловича, давало безліч комедійних ситуацій. – згадував Г. Александров. – Мені ця задум не подобався. Ми довго сперечалися, і я вирішив створити звукову музичну комедію самостійно» [1, с. 193]. Кожен з майстрів вирішив йти своїм шляхом і зробити власну кінокомедію.

Наприкінці березня 1933 року в центральній пресі з'явилася стаття, в якій повідомлялося, що на «комедійному фронті» відбулися позитивні зміни: «Ряд видних майстрів – С. Ейзенштейн, Р. Александров, О. Довженко – вже включилися і найближчим часом починають роботу із створення цією потрібною нашому глядачеві кінопродукції».

Першою ластівкою, що робить комедійну «кіновесну», є сценарій, написаний у виключно ударні для нашої кінематографії темпи, – два з половиною місяця – драматургами В. Массом і Н. Ердманом в тісній співдружності з режисером Г. Александровим» [3].

Олександр Довженко, який починав свою кінематографічну діяльність з комедій «Вся-реформатор» (1926) і «Ягідка кохання» (інші назви «Перукар Жан Ковбасюк», «Одруження Капки») (1926), з радістю хотів повернутися до цього жанру кінематографу з комедією «Цар», проте отримав завдання Сталіна зняти «Аероград», а потім й «Українського Чапаєва-Щорса». Тому видатний український режисер так і не зміг зняти в своєму житті жодної комедії.

Ейзенштейну також не вдалося запуститися із комедією «МММ», але успіх картини Леоніда Йовича Гайдая (30.1.1923, м. Свободний, Амурська обл. – 19.11.1993, Москва) «Іван Васильович змінює професію» (1973), знятої за мотивами п'єси Михайла Опанасовича Булгакова (15.5.1891 Київ – 10.3.1940, Москва) «Іван Васильович», підтверджує перспективність творчих пошуків Ейзенштейна у 1932–1933 роках.

Після суперечок щодо «МММ» Григорій Олександрович Александров у 1933 році почав працювати над сценарієм «Джаз-комедія» разом з Володимиром Захаровичем Массою (19.02.1896, Москва – 30.11.1979, Москва) та Миколою Робертівичем Ердманом (16.11.1900, Москва – 10.08.1970, Москва).

15 квітня 1933 року в Московському Будинку Вчених відбулася читання і обговорення цього комедійного сценарію. Спочатку всі присутні сміялися, а потім, під час обговорення, за образним висловом Григорія Александрова, почали «різати сценарій під корінь, як ріжуть сорну траву. Я не наводитиму імен і цитат. З імен можна скласти не одну славу сторінку історії радянського кінематографії. З серйозних висловів в Будинку учених сьогодні можна було б скласти збірку курйозів під рубрикою «Навмисне не придумаш». Вийшла б смішна книжечка. Але тоді

мені було не до сміху. Треба було рятувати фільм» [1, с. 206].

Скоріш за все, врятував сценарій Й. Сталін, який на дачі у М. Горького особисто доручив Г. Александрову зробити кінокомедію. Не відомо, чи дійсно радянський керівник поручав це зробити, але, принаймні, така зустріч відбулася.

Тим не менш під час зйомок фільму автори сценарію В. Масс й М. Ердман були репресовані, а їхні прізвища зникли з титрів фільму. За однією версією арешт відбувся після концерту в Кремлі, де артист Борис Миколайович Ліванов (8.5.1904, Москва – 23.10.1972, Москва) прочитав басню Ердмана, яка здалася Сталіну антирадянською.

Після виходу на свободу Володимир Масс у співдружності з Михайлом Абрамовичем Червінським (13.06.1911, Одеса – 02.08.1965) писав комедії, сценарії, тексти пісень. В його творчому доробку сценарії «Званий ужин» (1953), «Черемушки» (1962), «Трембіта» (1968), «Тільки ти» (1972), тексти пісень фільму «Безумний день» (1956) тощо.

Доля Миколи Ердмана після звільнення у вересні 1936 року була більш щасливою – він став співавтором сценарію третьої комедії Г. Александрова «Волга-Волга» (1938), за яку у 1941 році отримав свою першу Сталінську (державну) премію. Другу Ердман отримав у 1951 році за сценарій «Сміливі люди», написаний разом з Михайлом Давидовичем Вольпіним (20.12.1902, Могілев – 21.7.1988). Ці два майстри в подальшому створили декілька сценаріїв ігрових і мультиплікаційних фільмів: «Старий наїзник» (1940), «Еліксир бадьорості (новела в кіноальманаху «Бойовий кінозбірник № 7»)» (1941), «Актриса» (1943), «Здравствуй, Москва!» (1945), «Спортивна честь» (1951) тощо.

Сталінська премія призвела до повної реабілітації Миколи Ердмана. Тому колишній репресований під час Великої Вітчизняної війни працював в ансамблі НКВС (разом з С. Юткевичем, Ю. Любимовим та іншими радянськими митцями).

На першому етапі роботи над «Веселими хлоп'ятами» (так потім почали називати «Джаз-комедію») Сергій Ейзенштейн допомагав Григорію Александрову в роботі, але потім несхожість у поглядах досягла апогею і відбувся розрив між цими видатними радянськими режисерами.

Після чого Александров перестав викладати у МДІКу і зосередився на фільмі у новому для радянського кінематографу жанрі музичної комедії.

Потрібно відзначити, що Г. Александров разом С. Ейзенштейном вже мали досвід роботи над музичним фільмом. У 1930 році, під час закордонної подорожі до Західної Європи та Північної Америки вони за власним сценарієм на французькій кіностудії «Секана-фільм» зняли чорно-білий музичний фільм «Сентиментальний романс» з Мара Гри в головній ролі. Цей експериментальний фільм з музикою Олександра Архангельського був першою спробою освоєння звука в кіно цими видатними радянськими митцями, але, на жаль, не мав успіху ні в СРСР, ані на Заході.

Разом з виходом музичної кінокомедії Г.В. Александрова, представив свій фільм «Гармонь», знятий у тому ж жанрі, молодий і тоді ще маловідомий режисер Ігор Андрійович Савченко (11.10.1906, Вінниця – 14.12.1950). Сценарій був написаний за ідеологічно вивірною поемою Михайла Івановича Жарова (27.10.1899, Москва – 15.12.1981, Москва), зміст якої був буквально нафарширований тогочасними штампами.

Гармоніст Тіміш став секретарем комсомольського осередку, зазнався, замість музики став писати лише інструкції, почав іменувати себе Тімішем Васильовичем. Коли гармоніст став чинушею, в селі запанувала нудьга, чим скористалися куркулі. Проте вчасно прокинувся Тіміш від бюрократичного запаморочення, узяв в руки гармонію і переміг ворогів Радянської влади. «Гармонь» була ідеологічно правильна, але не цікава для пересічного глядача настільки, що її глядачі і професійні кінематографісти навіть звинуватили у формалізмі.

Не дивно, що кінокомедія Г. Александрова, в якій було недостатньо політики, зате багато гумору та музики на фоні комедій на кшталт Савченкової, викликала справжній фурор.

В майбутньому І.А. Савченко знімав чудові фільми, за які отримав три Сталінські (державні) премії (1942 – за фільм «Богдан Хмельницький», 1949 – за фільм «Третій удар» (нова редакція мала назву «Південний вузол»), 1951 – за фільм «Тарас Шевченко»). Крім того, він виховав цілу плеяду видатних радянських кінорежисерів, так званий «конгломерат войовничих індивідуальностей», серед яких Сергій Йосипович Параджанов (09.01.1924, Тбілісі – 20.07.1990, Єреван), Володимир Наумович Наумов (нар. 06.12.1927, Ленінград), Олександр Александрович Алов (справжнє прізвище Лапскер) (26.09.1923, Харків – 12.06.1983, Москва) та ін.

Потрібно відзначити, що з 1933 року Ейзенштейн і Александров не лише знімали фільми окремо, але й навіть не бували одне у одного на прем'єрах своїх здебільшого доволі успішних фільмів.

Фільм «Веселі хлоп'ята» спочатку багато-хто зустрів досить непривітно, оскільки за висловом деяких занадто обережних критиків і кінофункціонерів, в ньому було недостатньо «революційного пафосу». Наркомат просвіти РСФСР заборонив демонстрацію, в газетах з'явилися розгромні статті, була навіть карикатура, в якій Чапаєв виганяє мітлою з радянських екранів головного героя «Веселих хлоп'ят» Костю Потехіна.

Врятував фільм Григорія Александрова живий класик радянської літератури Максим Горький, який влаштував перегляд кінострічки членами Політбюро. Сталіну кінокомедія сподобалась, він зауважив, що після її перегляду неначе побував у місячній відпустці. В подальшому фільми Александрова керманич Радянського Союзу дивився неодноразово.

Сподобалися вони й пересічному радянському глядачу, а те, що ці стрічки нині покадрово реставрували і розфарбували, свідчить про зацікавленість сучасних

прокатників у цих картинах.

Потрібно відзначити, що Григорій Александров після повернення із-за кордону для досягнення своєї мети не боявся сперечатися з будь-якими авторитетами. Так, наприклад, в титрах наступного фільму «Цирк» (1936) було записано лише Александрова, проте насправді цей сценарій, як до речі, і попередній, писала група драматургів. В основу цього фільму була покладена п'єса «Під куполом цирку», що з успіхом йшла тоді в Московському мюзик-холі, легендарних творців книжок «Дванадцять стільців», «Золотого теля» та сценарію «Свято святого Йоргена» Іллі Арнольдовича Ільфа (справжнє ім'я – Іехієл-Лейб Файнзілберг) (15.10.1897, Одеса – 12.04.1937) і Євгенія Петровича Петрова (справжнє прізвище – Катаєв) (14.12.1903, Одеса – 02.07.1942).

Сценарій «Цирку» писали Ільф, Петров разом з братом Євгенія Петрова відомим радянським письменником Валентином Петровичем Катаєвим (28.01.1897, Одеса – 12.04.1986, Москва), який в подальшому уславився тетралогією «Хвилі Чорного моря» («Біліє парус самотній», «Хутір в степу», «Зимовий вітер» та «Катакомби») та «Син полка» (Сталінська (державна) премія) та, певна річ, самим Григорієм Александровим. В процесі зйомок останній суттєво змінив і переробив сюжет за лекалами американських фільмів із радянськими реаліями, певна річ.

В остаточному варіанті героїня Любові Петрівни Орлової (11.02.1902, Звенигород – 26.01.1975, Москва) Маріон Діксон – це класичний варіант Попелюшки, який нещадно експлуатували і нині продовжують використовувати в Голівуді. Внаслідок переробок співсценаристи зняли свої прізвища із титрів. Як виявилось в подальшому, даремно.

Потрібно відзначити, що в кінематографі такий стан речей не новина. Так, скажімо, сценарій фільму «Звенигора», який вивів Олександра Довженка в один ряд з Сергієм Ейзенштейном і Всеволодом Пудовкіним, писали відомий український поет, представник «розстріляного відродження» Майк (Михайло) Гервасійович Йогансен (16.10.1896, Харків – 27.10.1937 Київ) та колишній генерал-хорунжий армії УНР, який у фільмі «П.К.П.» («Піلسудський купив Петлюру») зіграв самого себе, Юрко (Юрій) Йосипович Тютюник (20.4.1891, с. Будище – 20.10.1930, Москва). Їхній сценарій Довженко настільки переробив, що Йогансен і Тютюник демонстративно зняли свої прізвища з титрів, що в цьому випадку врятувало режисеру життя, адже через декілька років обох співавторів репресували і розстріляли.

Нагадаємо, що розрив між С. Ейзенштейном і Г. Александровим відбувся у 1933 році, а у вересні 1932 року вони разом набрали курс кінорежисерів у Московському ДІКу. До його складу входили: Березанцева Тетяна Борисівна; Іванов Віктор Михайлович; Єрмаков Є.А.; Жук Костянтин Іванович; Короткевич Михайло Іванович; Маркелов; Піпінашвілі Костянтин Костянтинович; Семенов; Харламов; Торосян; Шульман Йосип Абрамович; Житомирський;

Долгова; Елькінзон; Козлов Володимир Іванович; Скачко-Ліхачова Олена Михайлівна.

Александрова небезпідставно вважають одним з найкращих учнів великого Ейзенштейна, адже лише безпосередньо в реальному кіновиробництві можна побачити і опанувати секрети майстерності вчителя. Невипадково у 1932 році С.М. Ейзенштейн писав в статті «Догнати і перегнати»: «Режисер може заливати. Режисер може дурманити вам голову. Режисер може заговорювати вам зуби пишномовними теоріями. Але постановник безпорадний і всебічно розкритий для огляду поважної публіки, коли він застигнуть в творчий момент акту постановки»[11].

Григорій Александров був безпосереднім учасником всіх найкращих проєктів Сергія Ейзенштейна, на початку тридцятих перед ним розкривалися величезні перспективи як в педагогічній, так і творчій діяльності, але Александров вирішив розірвати досить плідний творчий союз і в подальшому працювати окремо.

Після цього Г. Александров досяг всього, про що може мріяти будь-який кінематографіст: він лауреат двох Сталінських (державних) премій першого ступеня (1941 – за фільми «Цирк» (1936) і «Волга – Волга» (1938); 1950 – за фільм «Зустріч на Ельбі» (1949)), Народний артист СРСР (1948), Герой Соціалістичної Праці (1973), кавалер Ордена Червоної Зірки (1935), трьох орденів Леніна, трьох орденів Трудового Червоного Прапора, Ордена Дружби народів (1983).

До педагогічної діяльності Григорій Александров повернувся у п'ятдесятих роках, коли з 1951 по 1957 рр. був художнім керівником режисерського курсу у Всесоюзному державному інституті кінематографії (ВДІК) (так з 1938 року став називатися Московський державний інституті кінематографії (МДІК)).

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що поставлене наукове завдання виконано – ґрунтовно вивчено передумови, специфіку педагогічної діяльності Г.В. Александрова у Московському державному інституті кінематографії (МДІК) й майстер-класи у Київському державному інституті кінематографії (КДІК) у тридцятих роках двадцятого сторіччя та причини припинення викладання у студентів-кінорежисерів майстерні С.М. Ейзенштейна. Потрібно відзначити, що перспективи наукових досліджень творчої і кінопедагогічної діяльності Григорія Александрова залишаються великими, оскільки майже невідомою залишається його педагогічна робота в п'ятдесятих роках у ВДІКу (нині – Всесоюзному державному університеті кінематографії ім. С.А. Герасимова).

Література:

1. Александров Г. В. Эпоха и кино / Г. В. Александров. – М.: Изд-во политической литературы, 1983. – 336 с.
2. Винярский М. Лучшие годы нашей жизни. Воспоминания о занятиях в режиссерской мастерской Сергея Эйзенштейна / Михаил Винярский, Григорий Липшиц. – Режим доступа: <http://www.nbu.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm>.
3. Комсомольская правда. – 1933. – 26 марта.
4. Левин Е. С. Теория и практика преподавания кинорежиссуры (из педагогического наследия С.М. Эйзенштейна) / Ефим Самуилович Левин. – М., 1988. – 112 с.
5. Любошиц Н. Учитель и его ученики / Натан Любошиц. – Музей Национальной киностудии художних фильмов им. Олександра Довженка. – Фонд С. М. Эйзенштейна. – Арк. 19.
6. Мей Ф. І. Відеозапис спогадів про навчання в Київському державному інституті кінематографії від 17 квіт. 1993 р. / Ф. І. Май. – Приватне архівне зібрання В. Р. Слободян.
7. Наказ № 84 по Московському державному інституту кінематографії, 10 серпня 1932 р. – Архів Всеросійського державного університету кінематографії (ВДІК) ім. С.А. Герасимова. – Ф. 1. – Оп. 1–л. – Спр. 17. – Арк. 166 зв.
8. Росляк Р. В. Кіноосвіта в Україні (перша третина ХХ століття) / Р. В. Росляк. – К.: ЕКМО, 2006. – 226 с.
9. Фількевич М. О. Сторінки нашої історії / М. О. Фількевич. – К., 2003. – С. 70.
10. Эйзенштейн в воспоминаниях современников. – М.: Искусство, 1973. – 404 с.
11. Эйзенштейн С. М. Догнать и перегнать / Сергей Михайлович Эйзенштейн // Искусство кино. – 2001. – № 12. – С. 139.